

УДК 378.6:78].026:7.071.2](477)(045)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-1-11>

Злата ВЕЛИЧКО-СОЛОМЕННИК,

orcid.org/0000-0002-4090-3920

*викладач кафедри хорового диригування, методист вищої категорії,
здобувач кафедри історії української музики та музичної фольклористики
Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського,
художній керівник та диригент хору молодших класів
Київського державного музичного ліцею імені М.В. Лисенка,
хормейстервокально-хорового колективу «Любисток»
Центру творчості дітей та юнацтва «Шевченківець»
(Київ, Україна) zлата.velichko@ukr.net*

СУЧАСНЕ ВИХОВАННЯ ХОРОВОГО ДИРИГЕНТА У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ УКРАЇНИ: ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ УКРАЇНСЬКОЇ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ

У статті зосереджено увагу на дослідженні особливостей сучасного виховання хорового диригента у вищому навчальному закладі України, яке реалізується шляхом впровадження у навчальний процес дидактичних принципів української виховної системи. Вперше в українському музикознавстві досліджено, узагальнено та систематизовано основоположні дидактичні принципи виховання. Виокремлено тези видатних особистостей про виховні завдання і об'єднано в цілісну українську сучасну виховну систему. Розглянуто основні дидактичні принципи виховання в деталізації, які історично сформовані прогресивними діячами світової та вітчизняної педагогіки.

Зазначено головну мету та окреслено основні завдання принципу виховання національної свідомості (етнізації) хорового диригента у вищому навчальному закладі України. Висвітлено методичні реалії виховання народності у молодого фахівця диригентсько-хорового мистецтва. Зазначено головні віхи ідеологічного виховання та визначено методологію формування ідеологічної свідомості у хормейстера. Визначено ефективність впровадження у навчально-виховний процес принципу естетичного виховання диригента хору. Зазначено основні компоненти комплексної системи культурологічного розвитку особистості, а також визначено особливості дидактичного принципу виховання культуровідповідності у хорового диригента під час навчання у вищому навчальному закладі мистецтв. Розкрито опорні пункти у навчально-виховній системі України в процесі морального та етичного виховання диригента. Зазначено особливості особистісно зорієнтованої едукативної як навчально-виховного підґрунтя для забезпечення якості та ефективності сучасного освітнього процесу. Визначено засади сучасної гуманістичної педагогіки у вихованні диригента хору у ВНЗ. Окреслено фундаментальні основи принципу індивідуалізації та природовідповідності виховання, а також зазначено особливості індивідуального підходу та принципу колективного виховання. Зазначено своєрідні умови реалізації принципу демократизації та демократичної діалогізації, а також принципу гармонії у формуванні унікальної особистості диригента хорового колективу.

Висвітлено тенденції українського сучасного виховання. Сформульовано модель української виховної системи у вищому навчальному закладі України при підготовці хорових диригентів. Визначено компетентності диригента-хормейстера та аспекти виховної діяльності. Окреслено завдання виховного процесу у ВНЗ, його методологічні основи на ґрунті єдності основних традицій національної культури та сучасних досягнень педагогічної науки.

Ключові слова: *виховання, дидактичні принципи, диригент-хормейстер, хоровий диригент, компетентності, українська виховна система.*

Zlata VELYCHKO-SOLOMENNYK,

orcid.org/0000-0002-4090-3920

Lecturer at the Department of Choir Conducting,

Methodist of the Highest Category,

Researcher at the Department of History

Ukrainian Music and Musical Folklore,

P.I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine,

Conductor

Kyiv Lysenko State Music Lyceum Junior Choir,

Conductor of the Choir "Liubystok"

Center for Children and Youth Creativity «Shevchenkivets»

(Kyiv, Ukraine) zlata.velichko@ukr.net

MODERN EDUCATION OF A CHORAL CONDUCTOR IN THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION OF UKRAINE: DIDACTIC PRINCIPLES OF THE UKRAINIAN EDUCATIONAL SYSTEM

The article focuses on the study of the peculiarities of the modern education of a choral conductor in a higher educational institution of Ukraine, which is implemented by introducing the didactic principles of the Ukrainian educational system into the educational process. For the first time in Ukrainian musicology, the fundamental didactic principles of education were researched, summarized and systematized. The theses of prominent personalities about educational tasks are singled out and combined into a coherent modern Ukrainian educational system. The main didactic principles of education are considered in detail, which were historically formed by progressive figures of world and domestic pedagogy.

The main goal and main tasks of the principle of education of national consciousness (ethnization) of a choral conductor in a higher educational institution of Ukraine are outlined. The methodical realities of the upbringing of the nationality of a young specialist in conducting and choral art are highlighted. The main milestones of ideological education are indicated and the methodology of forming the ideological consciousness of the choir master is determined. The effectiveness of the introduction of the principle of aesthetic education of the choir conductor into the educational process was determined. The main components of the complex system of culturological development of the personality are indicated, as well as the features of the didactic principle of the education of cultural conformity in the choral conductor during his studies at the higher educational institution of the arts. Points of reference in the educational and educational system of Ukraine in the process of moral and ethical education of the conductor are revealed. The features of personally oriented education as an educational and educational basis for ensuring the quality and efficiency of the modern educational process are indicated. The principles of modern humanistic pedagogy in the education of a choir conductor at a university were determined. The fundamental foundations of the principle of individualization and naturalness of education are outlined, as well as the peculiarities of the individual approach and the principle of collective education. Specific conditions for the implementation of the principle of democratization and democratic dialogization, as well as the principle of harmony in the formation of the unique personality of the conductor of the choral collective, are indicated.

The trends of modern Ukrainian education are highlighted. The model of the Ukrainian educational system in the higher educational institution of Ukraine for the training of choral conductors has been formulated. Competences of the conductor-choirmaster and aspects of educational activities are determined. The task of the educational process in higher education institutions, its methodological foundations based on the unity of the main traditions of national culture and modern achievements of pedagogical science are outlined.

***Key words:** education, didactic principles, conductor-choirmaster, choir conductor, competences, Ukrainian educational system.*

Постановка проблеми. Українська національна система виховання особистості складалася впродовж віків і на сучасному етапі вимагає відродження цінностей та інноваційного розвитку вітчизняних виховних традицій. Важливі соціокультурні процеси сучасності викликають необхідність концептуального оновлення традиційних принципів виховної системи. Особливого значення ця проблема набуває в сфері виховання диригента-хормейстера, як носія ментальності українського народу. Він виконує високу місію формування і плекання духовної культури суспільства, виховання особистості хорового дири-

гента, як вищого ідеалу людини з національним світоглядом, шляхетними поривами душі, інноваційним творчим мисленням, високою духовною культурою і мораллю, є надзвичайно важливим і актуальним для сьогодення. Вплив хорового диригента, як художнього керівника колективу та концертного виконавця, обумовлений його психологічно-суб'єктивною комунікативною діяльністю та творчо-репертуарною об'єктивною реальністю. Маестро-диригент формує світоглядні орієнтири колективу музикантів-виконавців, впроваджує і пропагує засобами хорової музики мистецькі цінності, впливає на компози-

торську і слухачську аудиторію, створює духовний потенціал суспільства.

Історія розвитку української держави пройшла складний шлях реформування виховної системи в галузі музичної освіти: зазнала втрат національних виховних цінностей, помилок і викривлень, впливу атеїстично-матеріалістичного світогляду, релігійно-догматичних принципів, комуністичної ідеології та русифікації. Сьогодні **актуальними** є питання виведення складного і багатогранного процесу виховання з кризи. Проблема формування сучасної системи виховання диригента-хормейстера у вищому навчальному закладі України потребує вирішення першочергових **завдань**: відродження українського національного виховання, збереження вітчизняних виховних традицій, піднесення виховної системи на сучасний рівень наукового і культурного розвитку духовності.

Аналіз досліджень. Думки про важливість виховання розглядалися впродовж всієї історії цивілізації ще з часів Арістотеля. Проблеми виховання здавна знаходилися в фокусі дискусій представників психологічних та педагогічних наук. Вічні цінності традиційного виховання були досліджені в творах світової літератури, в публікаціях науковців, в монографіях педагогів, діячів культури та мистецтва. Серед них – праці Я. Коменського, Й. Песталоцці, Д. Локка, Ж.-Ж. Руссо (Коменский, Локк, Руссо, Песталоцци, 1989), Г. Сковороди (Сковорода, 1961), К. Ушинського (Ушинський, 1954, 1983), П. Юркевича (Юркевич, 1993), С. Русової (Русова, 1996), Г. Ващенко (Ващенко, 1994, 1997), І. Огієнка (Огієнко, 1934, 1995), М. Стельмаховича (Стельмахович, 1997), О. Вишневецького (Вишневецький, 1996), Ю. Руденка (Руденко, 2003), М. Сухомлинського (Сухомлинський, 1976–1977), М. Рильського (Рильський, 1983), І. Франка (Франко, 1960) та багатьох інших. В статті вперше досліджуються, узагальнюються і систематизуються основоположні дидактичні принципи виховання, виокремлюються тези видатних особистостей про виховні завдання і об'єднуються в цілісну українську сучасну виховну систему.

Мета статті – окреслити шляхи реформи української виховної системи в сучасних реаліях на ґрунті традиційних дидактичних принципів та концептуальних ідей національного виховання особистості; створити концепцію сучасної української системи виховання хорового диригента, яка б знайшла своє практичне застосування в навчально-виховному процесі у вищих навчальних закладах України.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо основні дидактичні принципи виховання в деталізації, які історично сформовані прогресивними діячами світової та вітчизняної педагогіки.

1. Принцип виховання національної свідомості (етнізації)

Українська система виховання ґрунтується на стійких підвалинах, традиціях, які формувалися впродовж тривалого історичного періоду. Дмитро Туптало, Болеслав Яворський, Костянтин Ушинський, Софія Русова заклали міцне підґрунтя українського національного виховання. Софія Русова розглядала процес виховання як «етносоціальне» явище. Вона писала: «Національне виховання є певний ґрунт справи оновлення, відродження душі народу... Національне виховання виробляє у людини не подвійну хистку моральність, а міцну, сильну особу» (Русова, 1996: 15).

Костянтин Ушинський першим підкреслив, що найефективнішим є виховання, яке втілює глибоко національні ідеї, ідеали та національний характер (Ушинський, 1983: 81). Головні якості народного характеру, як позитивні, так і негативні, формувалися протягом тривалих історичних періодів життя, вони є стійким феноменом нації. Основні риси українського характеру досліджували Г. Сковорода (Сковорода, 1961), С. Русова (Русова, 1996), Г. Ващенко (Ващенко, 1997), І. Огієнко (Огієнко, 1943, 1995), М. Стельмахович (Стельмахович, 1997), Ю. Руденко (Руденко, 2003). Історично окреслені такі якості, притаманні характеру українського народу, як емоційність, запальність, сентиментальність, чутливість, ліризм, естетизм, артистизм, егоцентризм, індивідуалізм, миролюбність, волелюбність, неспокій і рухливість, гуморизм.

Народні ідеали плекалися нашими предками і трансформувалися в фольклорі, міфології, мові, в загальній культурі. Юрій Руденко писав, що «носіями ідеалів українського народу в історичному аспекті є ратай, орач (орій), богатир, витязь, козак-лицар, правдошукач, борець за національні і соціальні права, палкий патріот, свідомий громадянин незалежної України» (Руденко, 2003: 15). Непохибним орієнтиром у вихованні молоді дослідники вважають шевченківський тип людини як вищий ідеал нашого народу, ідеал людини-лицаря. Національний тип людини-українця дуже глибоко і повно відображений у міфології, фольклорі, народній творчості, в об'єктивній характеристиці найвизначніших історичних епох та в персоналіях найвідоміших українців.

Видатний мислитель і освітній діяч Іван Огієнко наймогутнішим чинником національного виховання вважав рідну мову: «Найцінніший

грунт для духовного виховання сильного характеру – то рідна мова... Особа, що не зросла на рідній мові загублена для нації» (Огієнко, 1995: 27). Максим Рильський закликав зберігати самобутність і чистоту української мови, він писав: «Як парость виноградної лози, плекайте мову, пильно й ненастанно політь бур'ян, чистіше від сльози вона хай буде» (Рильський, 1983–1990: 245). І далі: «Прислухайтесь, як океан співає – народ говорить. І любов, і гнів у тому гомоні морським. Немає мудріших, ніж народ, учителів; у нього кожне слово – це перлина, це праця, це натхнення, це людина» (Рильський, 1983–1990: 249). Костянтин Ушинський називав рідну мову «найбільшим педагогом», «цвітом духовного життя народу» і вважав її головним засобом української педагогіки (Ушинський, 1983: 85). Впровадження української мови в усі форми навчальної діяльності та професійного виконавства є необхідною запорукою розвитку і розквіту національної культури.

Важливою сферою у вихованні хорового диригента, як представника нації, є знання особливостей національної символіки та використання її в особистій життєдіяльності та в концертній практиці. Національна символіка – це обереги самобутності українського народу, вона має широкий вжиток в народному побуті, наповнює його своєрідним змістом, красою і привабливістю. Серед атрибутів народної символіки – писанки, вишиванки, рушники, кольори, квіти (барвінок, мальви, цвіт калини, волошки, чорнобривці, мак, рута), рослини (калина, верба, дуб, тополя, вишня, явір, терен). Вивчення національної символіки і застосування в навчально-виховному процесі та мистецькому житті диригента-хормейстера є одним із найважливіших і невід'ємних компонентів виховання національної духовності, втіленням фундаментальної ідеї наступності і спадкоємності поколінь, зв'язку минулого, сучасного і майбутнього нації. Національна символіка в практичному творчо-мистецькому виконавстві може бути виражена в поетичних текстах хорової музики, в концертних костюмах співаків хорового колективу, в атрибутиці та декораціях сценічного дійства.

Отже, головною метою національного виховання хорового диригента у вищому навчальному закладі України є вирішення таких завдань: 1) усвідомлення природно-історичного розвитку українського народу, його найбільш виразних історичних епох; 2) вивчення фольклору, народної творчості, звичаїв, обрядових свят і традицій; 3) сприйняття національних ідеалів, якостей і рис українського характеру, світогляду і менталітету найбільш видатних представників народу;

4) засвоєння етноетики на основі рідної мови, народно-побутової символіки; 5) впровадження української мови в усі форми життєдіяльності. Вирішення завдань відбувається на основі комунікативно-творчого спілкування українською мовою, формування навчального і концертного репертуару на ґрунті української класики та сучасного національного хорового мистецтва, виконання шедеврів української музичної культури.

2. Принцип народності виховання

Дидактичний принцип народності тісно пов'язаний з принципом етнізації. Вперше його сформулював Костянтин Ушинський (Ушинський, 1983: 78). Але на відміну від національного виховання принцип народності враховує ідею братерства і співдружності різних націй і народностей, передбачає оволодіння культурою і обрядами інших народів. Дидактичний принцип народності базується на єдності національних і загальнолюдських цінностей, на взаємозбагаченні світової духовної культури, на опануванні своєрідності національного і традиційного в протилежному або тотожному співставленні світового і загальнолюдського.

Однією з найважливіших народно педагогічних умов виховання особистості диригента-хормейстера є створення етнічного середовища у навчально-виховному процесі вищого закладу. Серед вимог і умов народної деонтології – рідне етнічне середовище, родина, рідна мова, народна система ідей та моральних чеснот, наступність і спадкоємність поколінь. Вивчення і практичне впровадження у концертному виконавстві відповідного оточення, мови, культури, мистецтва, традицій і звичаїв різних народів сприяє формуванню духовної народної свідомості і самосвідомості, відчуття приналежності до народу. Виховання національної свідомості та народності в майбутнього фахівця формується під час вивчення і концертного виконавства творів вокально-хорового мистецтва мовою оригіналу, в яких розкриваються події історії, сценарії обрядів і фольклорних звичаїв різних народів; в яких присутні елементи народної символіки, сюжети та ідеї народної міфології; в яких розглядаються особливості стилістики народної мови та музичних композицій; в яких відображаються характери яскравих представників народу.

Виховання народності у хорового диригента у вищому навчальному закладі України на ґрунті опанування шедеврами загальнолюдської світової культури здійснюється конкретними методичними реаліями: 1) репертуарна палітра для навчання диригента-хормейстера та виконання

музики з хором в концерті включає твори світової класики та сучасних зарубіжних авторів; 2) звучання загальнолюдських опусів інших країн відбувається мовою оригіналу; 3) тембри, манера хорового співу та процес диригування відображає своєрідність певного народу та стилістику епохи.

3. Принцип ідеологічного виховання

У всі часи ідеологія, як концептуально сформована система політичних, правових, моральних, естетичних, релігійних і філософських поглядів, залишалась невід'ємною частиною відношень людини в соціумі. Соціальний світогляд, суспільні ідеї та політичні теорії, суб'єктивна громадська думка мали вагомий вплив на ідеологічне виховання особистості. Держава, релігія, суспільство, громада використовували для ідеологічного впливу музику як засіб формування громадянської свідомості людини. Історичні постулати змінювались, але музика і, зокрема, хорове мистецтво завжди відображало ідеологічний стан суспільства, слугували засобом впливу і виховання широких народних мас.

В історичному розвитку України людина і суспільство сягнули одного із апогеїв свого розвитку в період славнозвісної Української козацької державності. Юрій Руденко називає українське козацтво, лицарство незвичайним культурно-патріотичним феноменом духовності в історії людства. Із століття в століття козаки створювали так званий «Кодекс лицарської звитяги», тези якого є актуальними для ідеологічного виховання молоді і на сучасному етапі. Це – готовність боротися і віддати життя за волю і славу України, за побратимів України; це – розвиток сили духу і незламної волі в боротьбі за свободу і щастя народу; це – презирство і ненависть до ворогів; це – готовність бути господарем своєї країни; це – героїзм, подвижництво в трудовій діяльності на благо Батьківщини (Руденко, 2003: 182).

Сучасна ідеологія ґрунтується на пріоритетності формування у молоді громадянських обов'язків задля блага Вітчизни. Ідеологічними цінностями України є мир, соборність, державна незалежність, об'єднання українців в патріотичну спільноту, правова і соціальна справедливість, економічне зростання народного господарства, розвиток духовної культури суспільства, зміцнення сфери здоров'я людини, зростання добробуту кожного українця. Формування ідей служіння і відданості Батьківщині, демократичних і гуманістичних політичних поглядів, виховання відповідальності за долю країни, любові до рідного краю, абсолюта Добра, активної громадянської позиції на основі вивчення історичних

творів мистецтва та державної символіки – це головні віхи ідеологічного виховання молодого диригента-хормейстера.

Знання національної державної символіки – це запорука ідеологічного виховання. Символічні знаки є важливим атрибутом нації, її сутнісною ознакою, ідейно-моральними та художньо-образними віхами історії народу. Серед історичних знаків – тризуб (символ державної влади), образ святого архангела Михаїла, зображення лева (емблема золотого лева на синіх стьожах), образ козака-лицаря з мушкетом (символ волі і незалежності), козацькі символи (булава, бунчук – військові святині, символізували силу і міць війська), герб, національний жовто-блакитний прапор (символ води і вогню, неба і сонця), пісня-гімн. Виховання поваги до державної символіки, до законів держави, соціальних прав і свобод людини зміцнює почуття гордості і усвідомлення особистої відповідальності за процвітання і розвиток України в кожного громадянина.

У вищому навчальному закладі України важливою ланкою всієї навчально-виховної системи є формування ідеологічної свідомості у хорового диригента. Запорукою цього є: 1) участь хорового колективу диригентів-хормейстерів в державних урочистостях навчального закладу та України; 2) виконання Державного гімну України та інших пісень-гімнів; 3) вивчення і виконання творів патріотичної тематики хорів про героїчну історію нації; 4) використання державної символіки в мистецьких концертних заходах.

4. Принцип естетичного виховання

Проблеми естетичного виховання цікавили мислителів ще з часів Античності. Видатні філософи, мислителі, вчені Стародавньої Греції та Стародавнього Риму – Демокрит, Сократ, Платон, Арістотель, Квінтіліан, Піфагор, Аристоксен, Тит Лукрецій Кар – відводили визначну роль музиці в освіті та культурі як естетичному чиннику. Вперше в історії вони створили теорію естетичного виховання, побудовану на принципах гармонії і всебічності розвитку особистості. Естетику прекрасного вони вбачали у вихованні людини інтелектуально і фізично здорової, у поєднанні розвитку почуттєвої і мислительної сфери, гармонічно розвиненої всебічної особистості, в якій поєднується краса тіла і моральна добродетель. Платон і Арістотель у своїх трактатах розвивали центральну тему давньогрецького мистецтва – гармонічного всеосяжного розвитку духовних і тілесних сил людини. Ця тема яскраво була виражена в статуях богів і героїв античних художників, які закарбували «канон» ідеального людського тіла. Вона

була репрезентована в античній драмі, що пропагувала ідеал людини як цільну могутню особистість з глибинним інтелектом і високодуховними рисами характеру – моральною чистотою, мужністю, гуманністю і неперевершеною силою волі (Шестаков, 1979: 26).

З V ст. до н.е. суспільна думка стверджувала, що джерелом прекрасного є творчість людини, окрім природи та космосу. Одними з перших Сократ і Арістотель обстоювали ідею єдності прекрасного і доброго, гармонії внутрішнього і зовнішнього. З тих часів існує думка співвідношення красивого і корисного, естетичного впливу мистецтва на виховання. Джерела естетичного сприйняття і розвитку таланту досліджував Платон, вбачаючи в мистецтві чинники формування морального світу людини (Платон, 2000: 17). Йому належать висновки про абсолютність прекрасного та відносність краси. Арістотель висловив твердження про необхідність узагальнення і передавання досвіду в процесі естетичного виховання (Арістотель, 1983).

Термін «естетика» (від грец. *aistheticos*) – «почуттєве сприйняття» – з'явився в науці вперше в середині XVIII ст. Його ввів німецький філософ А. Баумгартен, який висловлював судження, що естетика наука, паралельна логіці, вивчає закони почуттєвого пізнання і осягає красу. Він помилково з предмета естетики виключав мистецтво і відображення прекрасного в мистецтві. Це сприяло подальшому розвитку теоретичної думки про естетику та нового змісту цього терміну (Борев, 1994).

В різні часи проблема формування естетичної культури особистості була в центрі уваги діячів та науковців. Актуальними для сьогодення залишаються, окрім старогрецьких мислителів, ідеї Володимира Мономаха (Повчання Володимира Мономаха дітям, 1961), Григорія Сковороди (Сковорода, 1961), Софії Русової (Русова, 1996), Григорія Ващенко (Ващенко, 1994, 1997). Вони вважали, що естетичне виховання спрямоване на формування в людини гуманістичних якостей та ідеалів, на розвиток здатності художнього сприйняття і смаку, на потребу в естетичній діяльності – створення естетичних аспектів у праці та творчих шедеврів за законами краси.

Естетичне виховання студента у вищому навчальному закладі мистецтв зосереджується на формуванні і розвитку здатності сприймати, відчувати і впроваджувати в повсякденній діяльності закони краси. Найголовніші принципи естетичного сприйняття диригента-хормейстера – це виховання почуття прекрасного в хоровому мистецтві, в людських стосунках та в навколишньому

світі; це розвиток художнього смаку та ідеалів, вміння відчувати, розуміти і отримувати насолоду від краси мистецьких та природних творінь; це формування потреби створювати власні еталони прекрасного в життєвих ситуаціях та творчій діяльності. Джерелами прекрасного для естетичного виховання гармонічно розвиненої особистості студента вищого навчального закладу є загальна культура, всі види мистецтв, краса природи людини та навколишнього світу. Духовне багатство людини, моральна чистота, краса взаємин в суспільстві, фізична і психологічна досконалість особистості – ось основна мета естетичного виховання.

Ефективність впровадження принципу естетичного виховання у вищому навчальному закладі мистецтв залежить від деяких об'єктивних та суб'єктивних факторів: створення аури прекрасного в приміщенні, аудиторіях, залах; проведення широкомасштабної концертної діяльності; рекламування і трансляція сучасних композиторських новацій; розповсюдження українських піснених народно-фольклорних традицій; поширення різнобарвного словникового запасу української мови та збереження високої культури спілкування між учасниками творчо-освітнього процесу; культивування чистоти, охайності і краси зовнішнього вигляду студента і викладача.

5. Принцип культурологічного виховання (культуrowідповідності)

Культурологічний розвиток хорового диригента становить комплексну цілісну систему виховання особистості. Культуровідповідність – це така інтегративна якість особистості, яка втілює вічні загальнолюдські цінності, еталони відношень в соціумі, високі ідеї життя, всесвіту. Історія розвитку суспільства сформувала в кожен епоху свої вектори цінностей. В сучасному просторі нагально важливими є такі культурологічні принципи виховання: ідея гармонічного розвитку людини; збереження краси живої природи; створення високої моралі, добра, любові та миру; виховання пошани до Батьківщини, народу, сім'ї, родини.

Культура диригента-хормейстера полягає в інтелектуальній праці, політичній і правовій грамотності, творчій та економічній діяльності в соціумі, в оперуванні знаннями методології професії, у високій моральності спілкування, в фізичній, музичній та екологічній компетентності, здатності до самоосвіти. Культуровідповідність хорового диригента проявляється в його професійному сценічно-виконавському житті, у творчому впливі на культурно-інтелектуальний розвиток суспільства. При цьому, диригент зберігає систему «аксіоло-

гічної толерантності», при якій рівнозначно цінними є як розвиток новаторства, так і збереження усталених традицій.

Засобом виховання культури у молодого диригента-хормейстера у вищому мистецькому закладі є фундаментальне пізнання соціокультурного досвіду поколінь в освітньому процесі. В основі дидактичного принципу виховання культуровідповідності у диригента-хормейстера під час навчання у вищому навчальному закладі мистецтва є оволодіння фундаментальними знаннями основ теорії та історії музичного мистецтва, формування інтелекту, наукового світогляду, активності пізнання, потреби до самоосвіти, розвиток навичок творчої розумової діяльності, логіки і теоретичного мислення. Для виховання культуровідповідності у хорового диригента необхідно підготувати його до професійної діяльності в умовах ринкових відносин, сформувані в нього потребу до поглиблення знань, викликати потяг до самостійної творчо-пізнавальної діяльності та професійного самовдосконалення, пробудити активне бажання самореалізації в творчих проєктах.

6. Принцип морального та етичного виховання

Загальнолюдська мораль викристалізувалась в історичних реаліях і сформувалась в певну систему моральних принципів, ідей, цінностей. За будь-яких соціально-історичних умов існували фундаментальні норми відносин між людьми, загальноприйняті правила людської поведінки і риси позитивних моральних якостей, які були узагальнені в заповідях різних релігій.

Моральність і етичність співзвучні з духовністю суспільства. Одним із найважливіших складників духовності нашого народу, що відповідає його менталітету, є висока релігійність. Релігія зберігає вічні моральні цінності людства і стверджує ідеали Добра, Чистоти і Порядності. Найвищий образ Бога існує в релігії і сприймається у свідомості кожної особистості в лиці всемогутнього захисника людини, всього народу та всієї України. В різні періоди життя, в горі і радості, люди звертаються до Бога з проханням про допомогу, з вірою і надією на спасіння, з подякою за життя. Ідеали релігії стримують людство від жорстокості, вбивства, підступності, підлості, крадіжки, низьких інстинктів тощо. Висока духовність українців нерозривно пов'язана з усвідомленням релігійних заповідей та молитовністю. Протягом століть це відображалось в культурно-історичних пам'ятках та музичній творчості.

Особлива роль в релігійних обрядах належала хоровому співу, який відображав вчення Христа і

морально-етичні цінності народу. Знання величезного пласта релігійних творів на біблійські тексти свідчить про високий статус віри в духовності українців. Григорій Ващенко у своїй фундаментальній праці «Виховний ідеал» писав про «високий релігійно-моральний рівень українського народу» і зазначав, що не може бути справжнього українського виховання без релігійного (Ващенко, 1994: 175). Релігійні виховні традиції були дуже сильними впродовж століть і залишаються стійкими в українському хоровому мистецтві та в цілому в національній системі виховання. Величезний пласт хорового мистецтва впродовж віків супроводжував богослужіння в храмах. Вивчення творів на релігійні тексти у навчально-виховному процесі, знання історичних основ богослужбового співу є важливою необхідною ланкою у формуванні морально-етичних якостей та високої духовності диригента-хормейстера.

Василь Сухомлинський вбачав, що моральне та етичне виховання не тільки пов'язане з релігією, воно має світське спрямування (Сухомлинський, 1976–1977). Його слід здійснювати засобами Людяності і Добра на ґрунті ідей етнетики – поцінування етнічних та національних культур, визнання рівних прав людини на збереження культурної ідентичності. Етнетики безпосередньо пов'язана з дидактичними принципами національного та народного виховання. Принцип поваги до самобутності етнічної народності ґрунтується на входженні у світ тієї чи іншої культури, вивченні її звичаїв, обрядів, творів мистецтва (Сухомлинський, 1976–1977).

Морально-етична система звичаїв, норм та цінностей українського народу акцентує такі його риси, як емоційність, душевність, своєрідний індивідуалізм, безперечна рухливість, динамізм моральної вдачі, вільнолюбство і прагнення до внутрішньої гармонії. Етичні погляди українців зростали і отримали свій розвиток на ґрунті «філософії серця» Григорія Сковороди (Сковорода, 1961).

Вихованню ідеалів етики і моралі, морально-вольових якостей, лицарських чеснот як системи світосприйняття належить чільне місце в цілісній системі виховання молодого диригента-хормейстера у вищих навчальних закладах України. Моральне та етичне виховання диригента-хормейстера відображається у розвитку його професійно-етичної відповідальності за високу якість вокально-хорової культури, за долю майбутнього в духовності нації та всього людства, в готовності брати на себе відповідальність за інших та майбутнє суспільства.

Отже, задля виховання морально-етичних чеснот у майбутнього хорового диригента, в навчально-виховній системі вузів України необхідно: 1) включати в репертуар для вивчення і концертного виконання духовні твори на релігійні тексти; 2) вивчати історію і теорію богослужбового співу в Україні; 3) виховувати потребу особистості до якісного виконання вокально-хорових творів; 4) орієнтувати вихованця на діяльне поведінкове втілення моральних і етичних цінностей; 5) розвивати емоційні почуття, вольову сферу задля найкращого відображення художнього образу хорового твору; 6) формувати потяг до самовдосконалення через реалізацію творчих проєктів.

7. Принцип особистісно орієнтованої освіти

В умовах реформування сучасного освітньо-виховного процесу освіта є важливою складовою дидактичних принципів як триєдина цілісність процесів навчання, виховання та розвитку.

Проблеми освіти досліджували Г. Ващенко, К. Ушинський, О. Вишневський, А. Стельмахович, І. Підласий, А. Кочубей. У працях Г. Ващенка, традиційно поняття «освіта» в більшій мірі пов'язувалась із навчанням (Ващенко, 1997). К. Ушинський вбачав у змісті освіти систему цінностей суспільства, на яких засадах виховувати і які якості розвивати (Ушинський, 1954: 164–165). Сучасні дослідження О. Вишневського розширили трактування виховної функції освіти, як інноваційного процесу в педагогіці (Вишневський, 1996). Зміст цього явища розкриває М. Стельмахович, який вважає, що освіта у вихованні – це перспективи розвитку особистості до елітарного рівня, «піднесення її до найвищого культурного стану людства» (Стельмахович, 1997: 130). Він стверджує, що освіта в навчально-виховному процесі може подолати різноманітні комплекси студента та світоглядну бездуховність. У І. Підласого поняття освіти розглядається в безперервній єдності навчання і виховання, в процесі створення спеціальних умов у навчально-виховних закладах й існування чітко окресленої мети. Ця мета вбачає досягнення гарантованого результату в сприйнятті загальнолюдських цінностей та виявленні їх у рівні вихованості особистості (Підласий, 2004: 16). А. Кочубей дає визначення освіти як «поєднання процесів навчання, виховання і розвитку, які мають свої мету і завдання, принципи й умови, зміст і форми, методи і засоби» (Кочубей, 2013: 34).

Забезпечення якості та ефективності системи виховання майбутніх фахівців диригентської справи відбувається на основі особистісно орієн-

тованого підходу, індивідуалізації та гуманізації. «Особистісно орієнтоване виховання – це утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети», – вважає І. Д. Бех (Бех, 2003: 43).

Особистісно орієнтована парадигма виховання ґрунтовно розробив І. Бех. В центрі її – індивідуальність особистості як унікальна неповторна цінність суспільства. Головною фігурою в навчально-виховному процесі є студент. Студент у ВНЗ є самобутнім пріоритетом, навколо якого об'єднуються всі інші соціальні явища і процеси. Метою особистісно орієнтованого виховання стає така ситуація, при якій створюються умови для зростання свідомого бажання студента до самостійної активності, самовдосконалення, самопізнання, до самостійної творчості та самореалізації. В процесі психологічного впливу педагога відбувається становлення суб'єктивності особистості, її культурної ідентифікації, індивідуалізації та соціалізації. Саморозвитку і самовизначенню молодого фахівця як особистості, на думку І. Беха, сприяє емоційно насичений процес творчої та суспільної діяльності. Особистісно орієнтоване навчання і виховання досягає розвивальної мети. Виникає інноваційний термін – «особистісно орієнтованої освіти» (Бех, 2003).

8. Принцип гуманізації виховання

Гуманістична педагогіка декларує процес виховання як взаємодію вихователя і вихованців в процесі створення сприятливих умов для різностороннього розвитку. В освітньо-виховному процесі принцип гуманізму передбачає особистісно-зорієнтований характер виховання та розвитку особистості, який базується на основі ініціативи вихованця, свободи його вибору, ствердження ціннісних можливостей людини в емоційних стимулах саморозвитку, взаєморозуміння на основі доброзичливості в умовах партнерства та рівноправності.

В гуманістичній педагогіці людина є найвищою цінністю. Гуманістичні погляди декларують свободу ідеалів і незалежність особистості від різних доктрин та деспотичних законів суспільного життя, захищають гідність і самооцінку особистості, її право на щастя та здатність до морального самовдосконалення як вільної духовно розвинутої особистості. Сенс життя гуманісти вбачають в служінні ідеалам щастя індивідуума, яке залежить від праці на благо суспільства. Видатними гуманістами історії культури були Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Франческо Петрарка, Бокаччо, Ф. К. Шиллер, Вільям Шекспір, Тарас Шевченко та багато інших. Представниками гуманістичної педагогіки були Сократ, Цицерон, Ян Амос Комен-

ський, Жан-Жак Руссо, Йоган Генріх Песталоцці, Марія Монтессорі та багато інших (Борев, 2002).

Гуманісти усвідомлювали людину як унікальне явище природи. Вони визнавали пріоритетними напрямки розвитку її суб'єктивності і називали це метою життя людини. Мотиви людяності, любові до людини, поваги до людської гідності, піклування про блага людства, ідеї щастя і справедливості, принцип «все для людини і все в ім'я людини», всебічного розвитку особистості в колективній творчості та самовдосконалення – ці принципи гуманістичного виховання залишаються актуальними і для сьогодення. Сучасна гуманістична педагогіка зберігає ті принципи, які сприяють підвищенню самооцінки особистості та возвеличенню рис людини. Вихованець розглядається як найвища соціальна цінність, його унікальність і своєрідність є необхідністю збереження і розвитку.

Принцип гуманізації у вихованні диригента-хормейстера у ВНЗ виступає на сучасному етапі як глобальна, самостійна і фундаментальна система, яка проголошує необхідність збереження найвищої цінності – неповторної індивідуальності студента. В основі цієї системи – принципи особистісно орієнтованої едукативної, індивідуалізаційної, діалогізаційної, гуманітаризаційної, соціологізаційної, культуровідповідності. Виховання молодого фахівця відбувається засобами створення умов для особистісного і професійного зростання студента, для толерантної взаємодії між викладачами і вихованцями, для самоорганізації і активної самореалізації молодого фахівця. Отже, в реформі виховної української системи в сучасних реаліях першочерговим є пріоритет студента як особистості, а головною цінністю виховання – особистісне становлення студентів.

9. Принципи індивідуалізації та природовідповідності виховання, індивідуального та колективного підходу

Принцип індивідуалізації та природовідповідності обстоювали Я. А. Коменський, К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський та інші. Реалізувати свою природу закликав ще в свій час Жан Жак Руссо (Коменський, 1989). Принцип природовідповідності в індивідуальному навчанні і вихованні став фундаментальним і провідним в педагогічній діяльності видатного педагога і диригента, академіка, професора О. С. Тимошенка в НМАУ імені П. І. Чайковського (Величко-Соломенник, 2020: 197–198). Суть цього принципу полягає в тому, що виховання і розвиток студента відбувається на основі природних задатків, обдарувань, талантів та творчих здібностей.

Індивідуальний підхід спрямований на урахування багатогранної природи особистості, її анатомо-фізіологічного розвитку з погляду віку та статі. В основі індивідуального підходу, так як і в попередніх принципах, – відношення до кожного вихованця як своєрідної унікальної особистості, незалежно від здібностей. Диригент-хормейстер – лідер, керівник, творець, інтерпретатор, виконавець, носій національної музичної культури – це окрема самостійна цінність для суспільства, а не засіб для досягнення особистої мети педагога і самоствердження його ідей в педагогічному процесі (Величко-Соломенник, 2020: 198). Принцип індивідуалізації тісно пов'язаний з дидактичними принципами особистісно орієнтованої едукативної та гуманізації.

За педагогічними ідеями видатного діяча диригентсько-хорового мистецтва Олега Семеновича Тимошенка: «індивідуальність і колектив – це дві грані єдиного буття» (Величко-Соломенник, 2020: 199). Принцип колективного виховання ґрунтується на думці, що колектив – це об'єднаний організм своєрідних індивідуальностей, які доповнюють і збагачують один одного. За переконаннями професора Олега Тимошенка: «не може відбуватися виховання особистості поза колективом, так само як і колектив не відбувається як єдиний організм без індивідуальностей» (Величко-Соломенник, 2020: 199). Педагог виховує засобами актуалізації і стимулювання, створює умови для активності і самостійного розвитку як індивідуума так і колективу.

Хор – це могутній колективний засіб виховання особистості. Колектив може створювати і підтримувати лідерські якості диригента-хормейстера, культивувати повагу і симпатію до нього, а може принизити гідність і дати відчуття нереалізованості вимог, і невідповідності знань. Про виховну роль колективу в становленні особистості писав В. Сухомлинський, який вважав, що колектив – це могутнє виховне середовище, і воно може бути як позитивним, так і негативним (Сухомлинський, 1976–1977). Виховання здавна вважалось організованим процесом впливу на особистість колективом вчителів, родини, суспільства. Щоб виховати колектив, необхідно згуртувати його різні особистості під спільними ідеєю, метою, завданнями, творчою та соціокультурною діяльністю. Колективний підхід завжди враховує лідерські якості індивідуальностей та орієнтується на перспективи творчого зростання колективу на основі найяскравіших і найбільш здібних особистостей – його представників.

10. Принцип демократизації та демократичної діалогізації

Принцип демократизації полягає в методах персоналізації та діалогізації педагогічної взаємодії в умовах рівноправної демократичної співпраці і навчальної співдружності. Принцип демократичної діалогізації полягає в створенні умов руху від максимального впливу і допомоги педагога до поступового зростання самостійної активності та повної саморегуляції і партнерства у взаємовідносинах педагог-вихованець, диригент-хор, лідер-колектив. Це основа творчо-індивідуального підходу. Мотивацією виховної діяльності педагога стає організація розвитку індивідуальності, творчих можливостей особистості для досягнення високого результату – особистих здобутків, успіхів та вершин.

Демократичні принципи передбачають подолання авторитарного стилю виховання, що є першочерговою умовою успішного зростання творчої особистості. Демократизація в навчально-виховному процесі відбувається за рахунок творчого співробітництва у співдружній атмосфері, яке базується на забезпеченні відношення до волі та прагнень кожного суб'єкта як ціннісної категорії, визнання колективної думки, поваги до кожного індивідууму.

11. Принцип гармонії – духовного, соціального, психічного і фізичного виховання

Гармонія між своєрідністю індивідуальності та її соціумністю характеризує цілісність всебічного розвитку особистості і можливість її реалізації в суспільстві. Ідеал всебічно обдарованої і гармонічно розвинутої особистості з глибини віків розглядався як досконала характеристика людини. Збагачення духовного світу людини, виховання сили духу, бажання перемогти, здолати труднощі, стати сильнішим, не відступати і не йти по легкому шляху, виховання ціннісного відношення до власного здоров'я, всебічний психологічно-психічний розвиток обдарувань і талантів, виховання соціально потрібного громадянина суспільству – ці завдання виховного процесу реалізуються систематично і послідовно в нерозривній гармонії.

В. О. Сухомлинський вважав, що людській силі духу немає межі, тому що немає таких труднощів в світі, в яких би не перемогла людина (Сухомлинський, 1976–1977). Розвиток духовних сил, здібностей і умінь, що сприятимуть подоланню життєвих перепон, формування характеру і моральної відповідальності в умовах адаптації до соціуму, забезпечення сприятливих умов для індивідуального і особистісного зростання та здійснення самореалізації, володіння навич-

ками досягнення інтелектуально-духовної свободи, особистої автономії та щастя, створення умов для саморозвитку творчої індивідуальності і розкриття духовного потенціалу становлять необхідними передумовами розвитку особистої суб'єктності і примноження духовності світової культури. Засвоєння культури міжособистісних та міжнаціональних відносин, володіння культурою професійного спілкування, довершеність мовного процесу, формування ціннісних якостей характеру людини сприяють гармонічному психологічному зростанню особистості, формуванню у студента необхідних якостей комунікабельності та професійності.

У вихованні хорового диригента принцип гармонії реалізується як розвиток духовних сил, здібностей і умінь, забезпечення сприятливих умов для індивідуального і особистісного зростання в соціумі, створення умов для саморозвитку творчої індивідуальності і розкриття духовного потенціалу, розвиток потреби в творчості та в самовдосконаленні фізичного здоров'я.

Отже, сучасна доктрина реформування національної виховної системи базується на **українських традиційних дидактичних принципах виховання**, які є основоположними в навчально-виховному процесі та взаємопов'язаними між собою. Це – виховання національної свідомості (етнізації), народності, ідеологізації, естетичного та культурологічного розвитку (культуровідповідності), моральної та етичної свідомості, особистісно орієнтованої едукативної, гуманізаційної, індивідуалізаційної та природовідповідності, індивідуального та колективного підходу, демократизації та демократичної діалогізації, гармонії духовного, соціального, психічного і фізичного становлення, комплексності самовдосконалення. Всі принципи застосовуються в оптимальному взаємопоєднанні, у безперервності, систематичності, послідовності, єдності з творчою практикою та життєдіяльністю. Вони створюють цілісну систему комплексного різностороннього виховання особистості.

Основами української виховної системи у вищому навчальному закладі мистецтв при підготовці диригента-хормейстера є такі **аспекти**:

1. Інформативний аспект навчального та концертного репертуару. Виховний потенціал тут містить специфічний зміст музичного твору, який репрезентує людину та явища через національні та історичні образи, духовне життя України.

2. Виконавсько-практичний або діяльнісний аспект. Репертуарні твори, які вивчаються, повинні мати практичне застосування, популяризацію в концертно-виконавській діяльності. В творчому

процесі необхідним є аксіологічна толерантність: опора на усталені традиції виконання та пошуки нових новаторських сучасних інтерпретацій.

3. Соціальний аспект. Набуті знання та навички професії, опанування концертно-виконавським репертуаром повинні бути реалізовані в соціумі, отримувати суспільне визнання. Мотивація діяльності диригента-хормейстера спрямовується на необхідність, значущість для колективу, культури, держави. Напруження праці студента в оволодінні майстерністю повинне досягати успіху у виконавській реалізації та приносити радість творчості. Соціальне середовище є джерелом міжособистісних стосунків.

4. Організаційний аспект. Система організаційних вимог є вагомим чинником становлення рис характеру особистості, а саме, виховання поваги до загальноприйнятих норм, законів та правил, почуття обов'язку перед Батьківщиною, правової свідомості, вимогливості до себе. Важливою рисою у становленні диригента-хормейстера є набуття самостійності, творчої свободи у вольовій організації власної діяльності, створення умов для самоорганізації студента.

5. Естетичний аспект. По-перше, він відображається у вивченні, опануванні і виконанні найкращих еталонних зразків національного та світового хорового мистецтва. По-друге, законам краси повинне відповідати все у зовнішності фахівця, манерах поведінки та культурі спілкування. По-третє, естетика необхідна у виконавській майстерності студента, в його диригентській техніці, у вільній пластичності рухів та емоційно-артистичній виразності міміки, в скульптурній рельєфності корпусу, тощо. А головне, що аспект краси особистості проявляється в його світогляді, у високо-етичних та найцінніших якостях людини-лідера, які збагачують внутрішній світ диригента-хормейстера і наповнюють естетичним змістом його зовнішній вигляд та культурну діяльність.

6. Психологічний аспект. В навчально-виховній атмосфері доброзичливості і взаємоповаги засобами музики він формує у студента розвиток емоційної сфери, збуджує почуттєвий стан, артистичні задатки. В повсякденному творчому комунікативному спілкуванні є необхідність стабілізації оптимістичного піднесення духу, розвитку почуття гумору і любові до людей (Кофман, 1986).

Методологічною основою української виховної системи при підготовці диригента-хормейстера у ВНЗ є **набуття певних компетентностей** в процесі едукації – єдності навчання, розвитку і виховання: основних загально-мистецьких, диригентських професійних, спеціалізовано-специфіч-

них. **Компетентності** є шляхом набуття виховних навичок особистості.

Основними загальними мистецькими компетентностями та засобами виховання особистості є вміння сприймати та відтворювати шедеври національного та світового хорового мистецтва, знання національних мистецьких традицій, народно-обрядових дійств, вміння творчо мислити і створювати художні образи, здатність до ініціативи та розпізнавання естетичних категорій у творах мистецтва, вміння практично реалізувати набуті навички і знання в культурно-мистецьких заходах, уміння висловлювати свої думки і почуття українською мовою та засобами вокально-хорового мистецтва.

Основними диригентськими професійними компетентностями на шляху виховання фахівця-хормейстера є знання основних епох розвитку національного і світового вокально-хорового мистецтва, знання мистецького доробку найбільш яскравих представників композиторських шкіл, уміння спілкуватися на теми мистецтва, володіння вокальними навичками, вміння розпізнавати та відтворювати академічну, народну та естрадну манери співу, інтерпретувати твори авторів, створювати художні образи в процесі виконавства, вміння демонструвати знання та навички публічно, володіння культурою публічного виступу, здатність до виконавства в мистецькому колективі (хорі, ансамблі), розкриття музичної грамотності, вміння практичної реалізації набутих навичок, умінь і знань в творчому процесі сприймання, виконання і створення вокально-хорової музики.

Специфічними музичними компетентностями диригента-хормейстера на шляху виховання високоосвіченого фахівця складають музично-слухова, музично-граматична, музично-ритмічна, вокально-хорова та музично-виконавська компетентності.

Висновки. В сучасній методичній концепції виховання диригента-хормейстера у вищому навчальному закладі України вирішуються **основні завдання** національної виховної системи:

- виховання громадянина України, патріота держави, виховання любові до України, формування громадянських компетентностей, рис героїко-патріотичного та соціально-громадського досвіду;
- виховання національної свідомості, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу, а також інших націй і народів;
- виховання громадянської свідомості: поваги до прав і свобод людини, почуття власної гідності, відповідальності за свої дії;

– виховання ключової загальномистецької культурної компетентності – досконалого вільного володіння українською мовою в професійній діяльності та в спілкуванні, користування рідною та іноземними мовами в освітньо-творчому процесі;

– виховання естетичного ідеалу, рис елітарності;

– виховання природовідповідності, тяжіння до самовдосконалення, вільного розвитку природи особистості та творчої самореалізації;

– виховання основної інтегрованої компетентності – здатності до самостійного навчання;

– виховання ініціативності, соціальної активності, працьовитості, креативності мислення та самостійності;

– виховання шляхетності, тактовності та ввічливості, шанобливого ставлення до родини та людей похилого віку, толерантного ставлення до оточуючих;

– виховання основ комунікабельності, здатності до співтворчості і спілкування, доброзичливості, гостроти гумору;

– виховання свідомого і відповідального ставлення до власного здоров'я, охорони голосу, навичок безпеки життєдіяльності;

– виховання потягу до здорового способу життя, до розвитку фізичної активності, витривалості;

– виховання артистичності, вольової енергетики, цілеспрямованості;

– виховання талантів та обдарувань особистості, розвиток творчих здібностей та музичних обдарувань.

Виховання диригента-хормейстера у ВНЗ – це створення певної української системи духовності, естетичних поглядів, психологічних переконань, ідеологічного світогляду, які відображаються в соціальній діяльності студента. У навчально-виховному процесі майбутній фахівець отримує і привласнює кодекс моральних і суспільних цінностей та відображає його результати в своїй моделі поведінки та якостях характеру. Виховний процес впливу на розвиток особистості переважно керований та соціально цілеспрямований. Ціннісні орієнтації студент сприймає з навколишнього середовища і виникає самовиховання, сутністю якого є задоволення його морально-етичних потреб. В процесі виховання та самовиховання відбувається формування поглядів, переконань, навичок, звичок, певної позиції, норм, думок, ставлення до дійсності, позитивного спрямування до розвитку якостей особистості.

Концептуальна модель української виховної системи диригента-хормейстера у ВНЗ скла-

дається з традиційних дидактичних принципів, які вирішують основні завдання сучасного виховання, методологічних аспектів (інформативного, виконавсько-практичного або діяльницького, соціального, організаційного, естетичного, психологічного) та компетентностей, набутих в процесі едукативної (загально-мистецьких, професійних та специфічних).

Метою сучасної української виховної системи у ВНЗ при підготовці диригента-хормейстера є створення високоінтелектуального потенціалу суспільства з духовним, науковим, творчим розвитком, гармонічно розвинутої гуманістичної особистості, яскравого представника еліти нації, громадянина і патріота України. В реформі виховної української системи в сучасних реаліях першочерговим є пріоритет студента як особистості, а головною цінністю виховання – особистісне становлення студентів. Виховання диригента-хормейстера у ВНЗ України виступає на сучасному етапі як глобальна, самостійна і фундаментальна національна гуманістична система, яка проголошує необхідність збереження найвищої цінності – неповторної індивідуальності студента. В основі цієї системи – принципи особистісно орієнтованої едукативної, індивідуалізаційної, діалогізаційної, гуманітаризаційної, соціологізаційної, культуровідповідності. Виховання молодого фахівця відбувається засобами створення умов для особистісного і професійного зростання студента, для толерантної взаємодії між викладачами і вихованцями, для самоорганізації і активної самореалізації молодого фахівця.

Випробувана віками, традиційна українська система виховання особистості має під собою національний ґрунт і її квінтесенцію – ідеологію патріотизму та державотворення. Модель українського сучасного виховання створюється у сфері духовної культури суспільства національними шляхами і засобами, вона втілює в собі гуманістичний потенціал, розвиває національні, загальнолюдські цінності. Національне виховання є найміцнішим гарантом поваги і любові до культур інших народів. Загальнолюдські цінності розвиваються в нерозривній єдності з національними. Чим яскравіше виражені риси національної самобутності в особистості, тим більше в неї можливостей для творення рідної культури та збагачення загальнолюдських цінностей. Національне виховання культивує високі лицарські якості особистості: глибокий гуманізм, шляхетність, милосердя, подвижництво, героїзм. Концептуальні ідеї українського виховання полягають в тому, що підготовка дири-

гента-хормейстера – це підготовка творця майбутньої духовності своєї країни, представника нової еліти соціуму, носія культурної спадщини нації, гаранта збереження і розвитку творчих досягнень держави. Тому, національна спрямованість концепції мистецького виховання диригента-хормейстера – це ключова і визначна риса української виховної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Сочинения: в 4-х т. / Пер. с древнегреч., общ. ред. А. И. Доватура. Москва : Мысль, 1983. Т. 4. 830 с.
2. Афанасьев Ю. Л. Професійна підготовка музиканта: уроки Болеслава Яворського: монографія / Держ. акад. кер. кадрів культури і мистец. Київ : ДАКККіМ, 2009. 128 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. 344 с.
4. Борев Ю. Б. Эстетика: підручник. Москва : Вищ. шк., 2002. 511 с.
5. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. / Педагогічне товариство ім. проф. Григорія Ващенко. 3-тє вид. Полтава : Полтавський вісник, 1994. Т. 1. 191 с.
6. Ващенко Г. Г. Вибрані педагогічні твори. / Львівська організація Всеукраїнського педагогічного тов-ва ім. Г. Ващенко. Дрогобич : Відродження, 1997. 214 с.
7. Величко-Соломенник З. Ю. Мистецтвознавчо-педагогічні ідеї становлення диригента-хормейстера у «творчій майстерні» Олега Семеновича Тимошенка. *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Київ, 2020. № 4 (49). С. 194–210.
8. Вишневський О. І. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів : Львівський науково-методичний інститут освіти, 1996. 152 с.
9. Драч І. І. Компетентнісний підхід як засіб модернізації змісту вищої освіти. *Проблеми освіти*. Київ : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. 2008. Вип. 57. С. 44–48.
10. Дмитро Туптало у світі українського барокко: збірник наукових праць. Львівська медієвістика / наук. ред.: Криса Богдана; ЛНУ ім. І. Франка. Каф. укр. літ. ім. акад. М. Возняка. Львів : Артос – Априорі, 2007. Вип.1. 328 с.
11. Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г. Педагогическое наследие. Москва : Педагогика, 1989. 416 с.
12. Кочубей А. В. Едукація як ефективний засіб цілісності навчально-виховного процесу в технічному ВНЗ. *Нова педагогічна думка*. Рівне, 2013. № 1.2. С. 32–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_1 (дата звернення: 10.01.2023)
13. Кофман Р. І. Виховання диригента: психологічні особливості : навч. посібник. Київ: Музична Україна, 1986. 38 с.
14. Огієнко І. І. Рідна мова і культура народу. *Шлях виховання й навчання*. Львів : Взаємна поміч укр. вчителства, 1934. Т. VIII. Кн 1. С. 31–34.
15. Огієнко І. І. Наука про рідномовні обов'язки. Львів : Фенікс, 1995. 46 с.
16. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології : інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. 616 с.
17. Платон. Держава / переклад з давногр. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 355 с.
18. Повчання Володимира Мономаха дітям: хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки / заг. ред. доц. С. А. Литвинова. Київ : Держ. учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1961. С. 10–11.
19. Рильський М. Т. Мова / Троянди й виноград: збірка поезій (Квітень, 1956 року). *Зібрання творів у двадцяти томах*. Київ : Наукова думка, 1983–1990. Том 4 : Поезії 1949–1964. 1984. 411 с.
20. Руденко Ю. Д. Основи сучасного українського виховання. Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2003. 328 с.
21. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори / упоряд., передм., комент. О. В. Проскура. Київ : Освіта, 1996. 304 с.
22. Русова С. Ф. Націоналізація школи. *Вибрані педагогічні твори / упоряд., передм., комент. О. В. Проскура*. Київ : Освіта, 1996. С. 43–44.
23. Сковорода Г. Твори в двох томах / редкол. Д. Х. Острянин та ін. Київ : видавництво Академії наук Української РСР, 1961. 636 с.
24. Стельмахович М. Г. Виховні цінності традиційної української родини. *Цінності освіти і виховання / Акад. пед. наук України, Центр інформ. та документації Ради Європи в Україні; заг. ред. О. В. Сухомлинської*. Київ, 1997. С. 129–132.
25. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти т. / голова ред. кол. О. Г. Дзверін. Київ : Радянська школа, 1976–1977.
26. Шестаков В. П. Очерки по истории эстетики. От Сократа до Гегеля. Москва : Мысль, 1979. 372 с.
27. Ушинський К. Д. Твори в шести томах. Київ : Радянська школа, 1954. С. 164–165.
28. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні. *Вибрані педагогічні твори: у 2-х т.* Київ : Радянська школа, 1983. Т.1. Теоретичні проблеми педагогіки. / ред. О. І. Пискунова. С. 78–89.
29. Франко І. Я. Педагогічні статті і висловлювання / ред. О. Дзверіна. Київ : Радянська школа, 1960. 299 с.
30. Юркевич П. Д. Вибране. Київ : Абрис, 1993. 416 с.
31. Яворський Б. Л. Статті. Воспоминания. Переписка. / ред. Д. Д. Шостаковича. Москва : Советский композитор, 1972. 712 с.

REFERENCES

1. Arystotel. Sochyneniya: v 4-kh t. [Works: in four volumes] / Per. s drevnehrech., obshch. red. A. Y. Dovatura. Moskva : Mysl, 1983. T. 4. 830 p. [in Russian].
2. Afanasiev Yu. L. Profesiina pidhotovka muzykanta: uroky Boleslava Yavorskoho: monohrafiia [Professional training of a musician: the lessons of Boleslav Yavorskiy] / Derzh. akad. ker. kadriv kultury i mystets. Kyiv : DAKKKiM, 2009. 128 p. [in Ukrainian].
3. Bekh I. D. Vychovannia osobystosti : u 2 kn. [Personality education: in 2 books.] Kyiv : Lybid, 2003. Kn. 2 : Osobystisno oriientovanyi pidkhid: naukovopraktychni zasady. [Personally oriented approach: scientific and practical principles] 344 p. [in Ukrainian].
4. Borev Yu. B. Estetyka: pidruchnyk. [Aesthetics]. Moscow: Higher school, 2002. 511 p. [in Russian].
5. Vashchenko H. H. Vychovnyi ideal : pidruchnyk dlia pedahohiv, vychovnykiv, molodi i batkiv. [Educational ideal: a textbook for teachers, educators, youth and parents.] / Pedagogical Society named after Prof. Grigory Vashchenko. 3rd edition. Poltava: Poltava Herald, 1994. T. 1. 191 p. [in Ukrainian].
6. Vashchenko H. H. Vybrani pedahohichni tvory. [Selected pedagogical works.] / Lviv Organization of the All-Ukrainian Pedagogical Society named after H. Vashchenko Drohobych: Renaissance, 1997. 214 p. [in Ukrainian].
7. Velychko-Solomennyk Z. Yu. Mystetstvoznavcho-pedahohichni idei stanovlennia dyryhenta-khormeistera u "tvorchii maisterni" Oleha Semenovycha Tymoshenka. [Art studies and pedagogical ideas of Oleg Semenovich Tymoshenko's school in the process to form a conductor-choirmaster]. Journal of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine. Kyiv, 2020. No. 4 (49). P. 194–210. [in Ukrainian].
8. Vyshnevskiy O. I. Suchasne ukrainske vykhovannia. Pedahohichni narysy. [Modern Ukrainian education. Pedagogical essays.] Lviv: Lviv Scientific and Methodological Institute of Education, 1996. 152 p. [in Ukrainian].
9. Drach I. I. Kompetentisnyi pidkhid yak zasib modernizatsii zmistu vyshchoi osvity. [Competency approach as a means of modernization of the content of higher education]. Problems of education. Kyiv : Institute of Innovative Technologies and Content of Education of the Ministry of Education and Culture of Ukraine. 2008. Issue 57. P. 44–48. [in Ukrainian].
10. Dmytro Tuptalo u sviti ukrainskoho barokko: zbirnyk naukovykh prats. [Dmytro Tuptalo in the world of Ukrainian baroque]. Lviv medieval studies / nauk. red.: Krysa Bohdana; Ivan Franko Lviv National University. The Ukrainian Literature Department named after academician Mykhailo Vozniak. Lviv : Artos – Apriori, 2007. Issue 1. 328 p. [in Ukrainian].
11. Komenskiy Ya. A., Lokk D., Russo Zh.-Zh., Pestalotstsy Y. H. Pedahohycheskoe nasledye. [Pedagogical legacy]. Moscow: Pedagogy, 1989. 416 p. [in Russian].
12. Kochubei A. V. Edukatsiia yak efektyvnyi zasib tsilisnosti navchalno-vychovnoho protsesu v tekhnichnomu VNZ. [Educating as an effective measure of the integrity of the initial-spinning process in the technical VNZ]. New pedagogical idea. Rivne, 2013. № 1.2. P. 32–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_1
13. Kofman R. I. Vychovannia dyryhenta: psykholohichni osoblyvosti : navch. posibnyk. [Conductor's development: psychological features]. Kiev: Musical Ukraine, 1986. 38 p. [in Ukrainian].
14. Ohienko I. I. Ridna mova i kultura narodu. [Native language and culture of the people]. The way of education and training. Lviv : Vzaiemna pomich ukr. vchytelstva, 1934. Vol. VIII. Book 1. P. 31–34. [in Ukrainian].
15. Ohienko I. I. Nauka pro ridnomovni oboviazky. [The science of mother tongue obligations]. Lviv : Feniks, 1995. 46 p. [in Ukrainian].
16. Pidlasy, I. P. Praktychna pedahohika abo try tekhnolohii: interaktyvnyi pidruchnyk dlia pedahohiv rynkovoï systemy osvity. [Practical pedagogy or three technologies]. Kyiv: Slovo Publishing House, 2004. 616 p. [in Ukrainian].
17. Platon. Derzhava / pereklad z davnohr. D. Koval. [State]. Kyiv : Osnovy, 2000. 355 p. [in Russian].
18. Povchannia Volodymyra Monomakha ditiam: khrestomatiiia z istorii vitchyznianoï pedahohiky [Teachings of Volodymyr Monomakh to children] / zah. red. dots. S. A. Lytvynova. Kyiv: State Educational and Pedagogical Publishing House "Soviet School" 1961. P. 10–11. [in Ukrainian].
19. Rylskiy M. T. Mova / Troiandy y vynohrad: zbirka poezii (Kviten, 1956 roku) [Language / Roses and grapes: a collection of poems (April, 1956)]. Collection of works in twenty volumes. Kyiv: Naukova dumka, 1983 – 1990. Volume 4: Poems 1949 – 1964. 1984. 411 p. [in Ukrainian].
20. Rudenko Yu. D. Osnovy suchasnoho ukrainskoho vykhovannia. [Basics of modern Ukrainian education]. Kyiv: Olena Teliga Publishing House, 2003. 328 p. [in Ukrainian].
21. Rusova S. F. Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works] / edited, foreword, comment. O. V. Proskura. Kyiv: Osvita, 1996. 304 p. [in Ukrainian].
22. Rusova S. F. Natsionalizatsiia shkoly. [Nationalization of the school]. Selected pedagogical works / edited, foreword, comment. O. V. Proskura. Kyiv: Osvita, 1996. P. 43–44. [in Ukrainian].
23. Skovoroda H. Tvory v dvokh tomakh [Works in two volumes] / editor. D. H. Ostryanin and others. Kyiv: Publishing House of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, 1961. 636 p. [in Ukrainian].
24. Stelmakhovych M. H. Vychovni tsinnosti tradytsiinoï ukrainskoi rodyny. [Educational values of the traditional Ukrainian family]. Values of education and upbringing / Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Information and Documentation Center of the Council of Europe in Ukraine; general editorship of O. V. Sukhomlynska. Kyiv, 1997. P. 129–132. [in Ukrainian].
25. Sukhomlynskiy V. O. Vybrani tvory: V 5-ty t. [Selected works: In 5 volumes] / Head of the editorial board O. G. Dzeverin. Kyiv: Soviet School, 1976–1977. [in Ukrainian].
26. Shestakov V. P. Ocherky po ystoriy estetyky. Ot Sokrata do Hehelia. [Essays on the history of aesthetics. From Socrates to Hegel]. Moscow: Mysl, 1979. 372 p. [in Russian].

-
27. Ushynskiy K. D. Tvory v shesty tomakh. [Works in six volumes]. Kyiv: Radianska shkola, 1954. P. 164–165. [in Ukrainian].
28. Ushynskiy K. D. Pro narodnist u hromadskomu vykhovanni. [About nationality in public education]. Selected pedagogical works: in 2 volumes. Kyiv: Radianska shkola, 1983. Volume 1. Theoretical problems of pedagogy. / ed. O. I. Piskunova. P. 78–89. [in Ukrainian].
29. Franko I. Ya. Pedagogichni statti i vyslovliuvannia [Pedagogical articles and statements] / ed. O. Zeverin. Kyiv: Radianska shkola, 1960. 299 p. [in Ukrainian].
30. Yurkevych P. D. Vybrane. [Selected] Kyiv : Abrys, 1993. 416 p. [in Ukrainian].
31. Yavorskyi B. L. Staty. Vospomynanyia. Perepyska. [Articles. Memories. Correspondence.] / ed. D. D. Shostakovich. Moscow : Sovetskyi kompozytor, 1972. 712 p. [in Russian].